

Kührner Éva

Járványok Nyíregyházán az első világháború idején

Az első világháború közelmúlt centenáriuma, valamint a trianoni megemlékezéseket megtörő koronavírus járvány idején aktuálisan lehet szólni a nagy világégés városunkat érintő egészségügyi következményeiről is. A nagy járványok közül ugyanis három is pusztított 1914-1919 között Nyíregyházán; a kolera, a spanyolnátha és a kiütéses tífusz.

Egy kis járványtan

A fertőző betegség specifikus fertőző ágensek vagy azok toxikus termékei által okozott megbetegedés, amelyet adott kórokozónak vagy termékének egy fertőzött személyből, állatból vagy rezervoárból egy arra fogékony gazdaszervezetbe való közvetett vagy közvetlen átjutása hoz létre. Ilyen közvetítő szervezet lehet pl. a bolha, tetű, madár stb.

A járvány (epidémia) valamely fertőző betegség viszonylag rövid időn belüli nagyobb számosságú, tömeges előfordulása.¹ A járványok létrejöttében nagy szerepe van a népmozgalmaknak, a nemzetközi kereskedelemnek és a háborúknak is.

A fertőzés okait eleinte a rossz, mérgező kigőzölgéseknek – miazmának – tulajdonították. Az igazi fertőző ágensek felfedezéséhez a mikroszkóp megalkotása kellett (Leeuwenhoek 1674), mely alatt a baktérium láthatóvá vált. Vírusokról pedig – közvetett módon – csak 1892-től van tudomása az emberiségnek.

E pusztító fertőző betegségek elleni védekezés sokáig a tapasztalat alapján folyt. Leghatékonyabb módja a napjaink koronavírus járványa idején is alkalmazott társadalmi távolságtartás, a karantén² vagy vesztegár volt.

A legfertőzőképesebb betegségek gyors terjedésük révén hatalmas járványokat okoztak, megölve emberek sokaságát, gazdasági nehézségeket, politikai kríziseket okozva és megváltoztatva egész népek és térségek történelmét. A tífusznak (Morbus Hungaricusnak, vagy Lues Pannonicá-nak is nevezték) nagy hatása volt a 15 éves háború végkimenetelére. A pestis pedig hozzájárult a Rákóczi szabadságharc, az országba behurcolt kolerajárvány az 1848/49-es magyar szabadságharcnak bukásához. Az első világháborús osztrák-magyar

¹ Egészségtudományi fogalomtár. <https://fogalomtar.aeek.hu/index.php/J%C3%A1rv%C3%A1ny> (letöltve: 2020.08. 15.)

² *Quarantagiorni* olasz kifejezés = negyven nap. Az idegenből jött hajóknak 40 napos várakozás után lehetett behajózni Velence kikötőjébe, a járványok kivédése érdekében.

hadseregben a hadi veszteség a katonák 3,4 %-át, míg a betegség miatti veszteség a 3,6 %-át érintette.³ Az utána támadó spanyolnátha áldozatainak száma (kb. 30-50 millió) is messze felülmúlta a 10 milliós harctéri veszteséget.

A háborúhoz kapcsolódó járványos megbetegedések adták az ötletet a biológiai fegyverekhez is. A 14. századi nagy európai pestisjárvány alatt például pestisben elhunyt tetemekkel tudatosan fertőzték meg Kaffa erődjének védőit. A francia hadvezetés pedig az első világháború idején lueszes prostituáltakkal próbálta megbetegíteni a német katonákat.⁴ A harctéri járványos betegségek között legnagyobb tömegben a tífusz különböző formái (kiütéses- és hastífusz), a kolera, a vérhas és a nemi betegségek voltak jelen, jobban terjedt a tbc és bizonyos területeken (pl. Piave térsége) veszélyt jelentett a malária is.

Megfigyelőállomások, mint közegészségügyi intézmények

A háború kitörése után néhány hónappal 1914. szeptember második felében kolera ütötte fel a fejét a galíciai harcterről visszavonuló katonák soraiban. Mailáth József⁵ a katonai megfigyelőállomások létrehozásának forszírozója, ekképp fogalmazott: „*Kiütött a háború és én aggodalommal gondoltam arra, hogy a háború nemcsak a katonákat fogja mozgósítani, hanem a járványos betegségeket is.*”⁶ A kór október végéig dühöngött, igen sok halálos áldozatot hagyva maga után. A vonaton hazahozott egymás mellett fekvő sérült és fertőző katonák elhelyezésére nem volt elegendő intézményi férőhely, a lakosság pedig nem fogadta a betegeket, hiába kérte a kormány a társadalom segítségét. És milyen szerencse, hiszen ezzel elejét vették egy nagyobb bajnak, a lakosság megfertőződésének.

Mailáth gróf, aki látta, hogy az ország nem volt felkészülve a háború e „járulékos” problémájára, táviratban kereste meg a bel- és hadügyminisztert, kérve, hogy szülessenek központi intézkedések a járványok megakadályozására.

A belügyminiszter az országban 14 betegmegfigyelő állomás (barakk-kórház) felállítását rendelte el.⁷ Ezek az ideiglenes létesítmények a frontról hazaérkező sebesült katonák ellátása mellett a járványok terjedését meggátoló szűrőkórházak is voltak. A belügyminisztérium felügyeletével és tervajánlásaival felépült intézmények 1915. január-február havában lettek

³ Nikodémusz István: Járványos betegségek a központi hatalmak hadseregeiben az első világháború alatt. OTK 1983. 102-104. 216. o.

⁴ Hajítógépen érkező halál. Múlt-Kor2018. július 31. <https://mult-kor.hu/> (letöltve: 2020. 08. 18.)

⁵ gróf Mailáth József (Pécs, 1858-Ófehértó, 1940) Nagy-Küküllő vármegye főispánja, a főrendiház tagja szociológus, organista, zeneszerző. Ófehértón birtokosa.

⁶ Mailáth József: Élményeim és tapasztalataim a háború alatt. Bp. 1928. MTA. (továbbiakban: Mailáth)

⁷ A 14 állomás helyszínei: Besztercebánya, Debrecen, Kassa, Losonc, Miskolc, Munkács, Nyíregyháza, Nyitra, Rózsahegy, Sátoraljaújhely, Szatmárnémeti, Trencsén, Ungvár, Zsolna.

befogadóképesek. A villannyal, vízvezetékekkel, fürdővel ellátott, faépületek modernnek számítottak a korszakban. A gyors építés hiányosságait később a működés során korrigálták. A megfigyelőállomásra beérkezőket orvosi vizsgálat után csoportosították. Elkülönítették a fertőző betegeket és a fertőzés gyanúsakat a nem fertőzött sérült személyektől. Ez utóbbiak közül is a mozgásképesek csak ötnapi megfigyelés után és csak három negatív lelet birtokában távozhattak a táborból.⁸ A pontos diagnózis felállítása bakteriológus nélkül (mint Nyíregyházán is) nagyon nehéz volt. A néhány háború előtt végzett mikrobiológus szakembert a hadsereg állította szolgálatába, a barakk kórházakba nem igen jutott belőlük. Emellett gondot jelentett a laboratóriumok felszerelése is.⁹ Így a vizsgálati anyagot többnyire távoli laborokba kellett elküldeni.

A hadszíntér eltolódásával számottevően megcsappant a barakkállomások betegforgalma, feladatukat a front közelében felállított tábori járványkórházak vették át. Ezért 1916 tavaszán az összes megfigyelőállomás, mint ilyen, megszűnt működni, feladatuk a sebesültellátás lett. Az esetlegesen odakerülő fertőzött katonák azonban továbbra is nagy veszélyt jelentettek a hátszág lakóira nézve, különösen ott, ahol hosszabb időn át érintkezhetek egymással. Városunk pedig földrajzi fekvésénél fogva éppen ilyen veszélyeztetett település volt, hiszen egy forgalmas, a keleti harctérre tartó vasútvonal mentén feküdt.

Nyíregyháza a 1910-es években

Nyíregyháza megszokott életét nem rendítette meg túlzottan a szarajevói merénylet. Kellő tisztelettel meggyászolták az elhunyt trónörökös párt, de az élet folyt tovább, megszokott medrében. A háttérben azonban egyre áradtak az alispán felé a belügy- és hadügyminisztériumból érkező akták, melyek a háborús helyzetben foganatosítandó intézkedésekről szóltak.¹⁰ A mozgósítás kellő gyorsasággal lezajlott, a megye-közeli Galíciában folyó harcokról kevesen vettek tudomást, a jótékony egyesületek megszervezték a kenyérkereső nélkül maradt családok ellátását.

A nyár végétől eleinte csak a Galícia felől sérülteket szállító vonatok haladtak át a városon, majd egyre többen maradtak itt ápolásra. Előbb 460 sebesültet kellett Sóstón elhelyezni, majd novembertől a város ellenkezése ellenére felmerült a megfigyelőállomás felépítésének a terve.

⁸Mailáth 48. o.

⁹Kiss László: A hátszág járvány elleni védelme az I. világháború idején. (Barakk kórházak) Orvosi Hetilap, 2004. 145. 36. 1865-68. o.

¹⁰ Nyíregyháza története. Szerk. Cservenyák László, Mező András. Nyíregyháza 1987. 146–170. o. (továbbiakban: Nyíregyháza története)

Több helyszín elvetése után a helyi pólóklub luxusistállója – mint első járványkórház –köré, felépült a vasút melletti városi földeken a 42+8 barakkból álló kórház.¹¹ „Nyíregyháza egyik legfontosabb kötöző és ápoló állomásává lett az északi harctérről lefelé irányuló sebesült forgalomnak”.¹² Az ide csődülő embertömeg nagy közegészségi kockázatot jelentett a lakosságra nézve, ezért az alispán felhívta „a város területén működő összes orvosokat, bábákat, tanyabírákat és tanítókat, lelkészeket és halottkémekeket, hogy a lakosság egészségét fokozott éberséggel ügyeljék, a fertőző és nagyobb számban előforduló betegségeket... és haláleseteket a városi orvosoknak haladéktalanul jelentsék be.”¹³ Ugyancsak figyelmeztette a helyi patikusokat is, hogy tartalékoljanak nagyobb mennyiségű fertőtlenítő- és kötszert a várható sebesültszállítmányok részére.

A monarchia harmadik legtöbb ágygal (3200 ágy) létesült megfigyelőállomásán a szétválogatott, megfürdött és tiszta ruhával ellátott katonák közül a fertőző betegség gyanúsakat a nyolc fertőző barakk valamelyikében helyezték el. A nyíregyházi barakk-kórházban a legnagyobb forgalom 1915 májusában volt, amikor 6.964 személy fordult meg ott. A fertőző betegek szerencsére az összes létszámnak csak 4,5 %-át tették ki, ezzel szemben az országos arány 11 % volt.¹⁴

1915 elejétől komoly ellátási gondok jelentkeztek. A város vezetőinek szembe kellett nézni a szigorodó kormányzati rendeletek mellett a lakosság egyre nagyobb elkeseredésével is. Egyre több galíciai, majd 1916-ban a románok erdélyi betörése elől ide menekülő, valamint harctéri sebesült került a városba. 1918 őszétől pedig egyre inkább az Oroszországból hazaérkező hadifoglyok formálták a közhangulatot. Aztán jöttek a forradalmi idők, a zűrzavar, káosz, amikor felborult a rend, ellenőrizhetetlenné, irányíthatatlanná vált az élet. Végül bekövetkezett a 1920. március 10-ig tartó a forradalmak kibontakozását megakadályozó román megszállás, mely sok szenvedést hozott a város lakóinak.

Kolera

¹¹Horváth Sándor; Ságvári-telepi krónika (In: Szabolcs-Szatmár megyei helytörténetírás III-IV. kötet. Nyíregyháza, 1982. 172. o. (továbbiakban: Horváth)

¹² Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Levéltára (MNLSZSZBML) Szabolcs megye alispáni jelentés (1914). (továbbiakban: Alispáni jelentés)

¹³ Alispáni jelentés (1914.)

¹⁴Mailáth 112. o.

A hadműveletek megindulása után néhány héttel tehát már jelentős problémát okozott az ázsiai kolera. Igaz, védőoltás létezett ellene, amit alkalmaztak is a háború első hónapjaitól, de nyilván nem elég széles körben.

Az északi harctérről beszivárgó kór miatt Nyíregyháza polgármestere 1914. szeptember 17-én utasította a városi ügyvezető orvost és a rendőrkapitányt, hogy kísérjék fokozott figyelemmel a vasútállomásra érkező utasokat, és haladéktalanul különítsék el koleragyanús személyeket. Kötelezte egyben a város főorvosát dr. Konthy Gyulát, hogy tegyen javaslatot az esetleges koleraveszély esetében fogantatosítandó óvintézkedésekre.¹⁵ A helyi napilap tudnivalókat közölt a betegségről és a kivédése érdekében teendő óvintézkedésekről,¹⁶ majd beszámolót közölt a védekezésről.¹⁷ Néhány nap múlva újabb tudnivalókat közölt a lap, többek között, hogy a kolerában elhunytak temetésére az alvégesi temető egy külön részét jelölték ki.¹⁸

Az 1914. október 1-i Nyírvidék írásából tudható, hogy egy 174 főből álló koleragyanús sebesültszállítmány érkezett a városba. Közülük a betegeket a városi járványkórházban helyezték el, a betegsége gyanúsakat pedig beszállították a városi szegényházba, amelyet járványkórházzá minősítettek át. Májerszky Béla polgármester felkérte a kassai katonai parancsnokságot, hogy rendeljen ki katonai ápoló személyzetet, és utasítsa a városban lévő katonáorvosokat, hogy vegyenek részt a közegészségügyi szolgálatban. A szigorú intézkedések hatására a kolera 1914 novemberére sikerült megfékezni, járvány szerencsére nem alakult ki. Az év végéig 65 koleras fordult meg a város járványkórházában, közülük 45 volt helyi illetőségű (40 katona és 5 polgári személy).¹⁹

1915-ben újra támadt a kór. Míg nyár elején 1-2 betegről szóltak a statisztikák, rövidesen három hullámban is jelentkezett a fogolytáborban. Első ízben júniusban érkezett ide Debrecenből két fogolyszállítmánnyal. Először 22 beteget hoztak, akiket rögtön a csapatkórházban különítették el. Közülük senki nem élte túl a fertőzést. A második transzport 29 betege közül 14 fő halálozott el.

Augusztusban újabb 26 betegséggyanús került a megfigyelőállomásra. Közülük a bakteriológiai vizsgálat 25 főnél igazolt vibriot,²⁰ a halálozás 13 főt érintett.²¹ Mikecz

¹⁵Horváth 174. o.

¹⁶ Tudnivalók a koleraéről. Nyírvidék, 1914. 35. évf. 78. sz. (szeptember 27.) 1-2. o.

¹⁷ Védekezés a kolera ellen. Nyírvidék, 1914. 35. évf. 79. sz. (október 1.) 3-4. o.

¹⁸ Óvintézkedések. Nyírvidék, 1914. 35. évf. 80. sz. (október 4.) 4. o.

¹⁹ Horváth Sándor 174. o.

²⁰ Vibrio cholerae baktérium

²¹Alispáni jelentés 1915. 78-79. o.

Dezső alispán a védekezés részeként augusztus 3-tól betiltotta a búcsúkat,²² a lakosság számára pedig elérhetővé vált az ingyenes kolera elleni oltás.

Decemberben egy 2700 fős szállítmányt hoztak a vonatok a városba Kevevárából. Rögtön elkülönítettek 74 fertőzésgyanús egyént és valamennyi fogolynál bakteriológiai vizsgálatot végeztek, de csak 26 bacilusgazdát találtak. A veszteség ekkor 23 fő volt.²³

A Nyírvidék szerint, „*Dacára a zsúfolt elhelyezéseknek és az elég primitív hygiénikus berendezésnek sikerült a járvány terjedését néhány nap alatt meggátolni. Ez alkalommal a katonai parancsnokság az összes 5000 foglyot bakteriológiai vizsgálatnak vetette alá. A vizsgálatnál 50 vibrio gazda találtatott, kik a megfigyelő állomáson különítettek el.*”²⁴ A hivatalos adatok és sajtó hírek különbözősége alapján állítható, hogy a média túlzott mind a foglyok, mind a betegek számát illetően!

A lényeg azonban, hogy a hathatós intézkedéseknek köszönhetően sikerült megakadályozni, hogy nagyobb járvány kialakuljon, amely a város lakosságát is érintette volna. Mindez, az orvosok szakértelmének és az időben meghozott intézkedéseknek köszönhetően alakult ilyen szerencsésen.

Spanyolnátha

A háború végnapjaiban egy új ellenség támadta a legyengült, kimerült, gyenge ellenálló képességű embereket; a spanyolnátha. Terjedéséhez nagyban hozzájárult a hiányos táplálkozás, a zsúfolt lakhatási körülmények, az orvosi segítséghez való korlátozott hozzáférés és a háború végi jelentős népmozgás.

1918. szeptember 28-án egy spanyol hírlap rövid tájékoztatást adott olvasóinak az influenzáról. „*A fertőzésért felelős kórokozó*” – írta a lap, „*a Pfeiffer-bacilus, amely rendkívül apró, és kizárólag mikroszkóp alatt látható.*”²⁵ A lap tévedése mindössze abban állt, hogy az influenzát nem baktérium, hanem vírus okozza! Az első megbetegedést 1918 márciusában jegyezték fel az Egyesült Államokban egy katonai bázison. Hathét múlva már elérte Európa nyugati frontját Franciaországban. Ezt a mérsékeltebb járványt 1918 őszén egy rendkívül halálos fertőzési hullám követte, majd 1919 elején szintén erősebb járvány jött.

Terjedését nagyban elősegítette az erőteljes mobilitás; a katonák és menekültek ide-oda áramlása. Nagyon nehéz volt betartani az évszázados közegészségügyi intézkedéseket; a

²² A búcsúk betiltása. Nyírvidék, 1915. 36. évf. 62. sz. (augusztus 5.) 7. o.

²³ Alispáni jelentés 1915. 78-79. o.

²⁴ Nyírvidék, 1915. 36. évf. 75.sz. (szeptember 19.) 2-4. o.

²⁵Alapjaiban rengette meg a világot az 1918-ban kitört spanyolnátha-járvány. Múlt-Kor 2020. január 30. <https://mult-kor.hu/> (letöltve: 2020. 08. 22.)

fertőzöttek izolálását, a tömeges gyülekezésének elkerülését. Magyarországon 1918-ban elképzelhetetlen volt a karantén elrendelése, mivel napi több tucat vonat hozta a frontról a katonákat, újabbak pedig a lakhelyükről elüldözött civil menekülteket. Köztük sokan már betegen, érkeztek meg országunkba.

Nyíregyházán is nagy volt a mozgás ekkortájt. 1918. szeptember 14-19 között távozott el a városunkból az itt üdült 500 osztrák gyermek. A barakk kórházba pedig rövidesen nagyszámú hadifogoly érkezett. Szeptember 28-án már az olvasható a helyi sajtóban, hogy egy ideje járványszerűen ütötte fel fejét „*A spanyol nátha elnevezésű betegség, amely eleinte inkább divatos, mint veszedelmes volt.*”²⁶ Ekkor már két belvárosi halálesetről olvashattak. Az alig elkezdődött tanévben úgy megemelkedett a beteg gyermekek száma, hogy kéthetes kényszerszünet következett.

A szaporodó magyarországi esetek hatására a belügyminiszter 1918. október 1-én körrendeletet adott ki, melyben rendelkezett a kór elleni védekezés szabályairól. Kérte az alispánokat és polgármestereket, hogy tájékoztassák a lakosságot a baj lényegéről és a védekezés módjáról. „... *Aki a beteggel érintkezik gondosan mosakodjék, száját többször öblögesse, óvakodjék a meghűléstől. A beteg felgyógyulása után a lakást gondosan kell kitakarítani és jól kiszellőztetni. A közönséget figyelmeztetni, kell, hogy lakását és mindazt amivel érintkezésbe jut, tisztán tartsa, figyelmeztetni kell arra is, hogy a betegség különösen zárt, zsúfolt helyiségekben terjed leginkább. Nyilvános helyiségek (pl. mulatók, italmérések stb.) látogatásától tehát mindenki saját egészségének megóvása érdekében lehetőleg tartózkodjék. A zsúfolt tisztátalan közlekedési eszközök szintén alkalmat adhatnak a betegség tovatérésére.*”²⁷ A rendelet végrehajtásának ellenőrzése az alispánokra és polgármesterekre hárult.

Ebben a szellemben intézkedett már a jogszabály megjelenésének másnapján Mikecz Dezső alispán is. Fertőző betegséggé minősítette az influenzát, az ugyanis jogilag nem szerepelt azon bajok sorában, amelyek hatósági intézkedést igényelnek. Kötelezővé tette a betegek elkülönítését, és a lakhelyükön vörös cédula kiragasztását. Betiltott mindenféle összejövotelt (pl. halottvirrasztást, fonókát, fosztókát) ott, ahol a környezetben nagyobb számú megbetegedés fordult elő. Az 1876. évi XIV. t. c. 80. szakasza alapján elrendelte a megbetegedési esetek kötelező bejelentését. A járási, városi, községi és körorvosok számára előírta az iskolák gyakoribb kötelező ellenőrzését és kérte, hogy amennyiben 10-15 %-ot meghaladó megbetegedést tapasztalnak, azt azonnal zárassák be és arról tegyenek jelentést.

²⁶ Terjed a spanyolnátha Nyíregyházán. Nyírvidék, 1918. 39. évf. 220. sz. (szeptember 29.) 2. o.

²⁷127.530—1918. B. M. sz. körrendelet a spanyol betegséggel nevezett fertőző baj megszüntetéséről

Előírta azt is, hogy a felgyógyultak (különösen az iskolások) csak 8-10 nappal a felgyógyulásuk után mehetnek az egészségesek közé.²⁸

Dr. Dohnál József vármegyei főorvos október 9-én nyilatkozott a járványról. Véleménye szerint az óvintézkedések elérték céljukat, hiszen a kór múltfélben volt, a megbetegedések száma csökkent, de még nem szűnt meg. Nehéz megítélni pontosan hogy mennyi áldozatot követelt a spanyolnátha járvány, mert a forrásokban rendkívül eltérő adatokkal találkozhatunk. A városi egészségügyi bizottság 1918 évről szóló jegyzőkönyve október 12-ig 287 betegről tesz említést, ami a város lakosságának 1 %-t sem érte el. Megjegyzi egyben, hogy október 24-ig megállt az esetszám növekedése, így az iskolák is kinyitottak már.²⁹

Másik forrásban az olvasható, hogy 1918. október közepéig ennek a „*rendkívüli veszedelmes az orvostudomány által még egyáltalán nem ösmert járvány*”-nak a számlájára 811 (lakosság közel 2%-a) megbetegedés és 36 halálos áldozat írható.³⁰ 1918-ból csak néhány súlyos beteg eset ment át 1919-re. A tisztiorvos jelentésében már az áll, hogy február 22-n megszűnt a járvány. Igaz májusban ismét jelentettek 6 beteget, de 1919-ben összesen csak 12 eset fordult elő, közülük 2 eset járt halálozással.³¹

Az adatok realitásában kételkedhetünk, ugyanis 1919 tavaszán, amikor a pandémia újra fellángolt a világban, Nyíregyházán más foglalkoztatta a lakosságot; a román megszállás. Rendre elmulasztották a jelentési kötelezettséget és a rendelkezések ellenére sem jelentették be azokat az enyhébb lefolyású eseteket, amelyekkel nem kellett orvoshoz fordulni. Mindez nagyon megnehezíti a pontos adatok megismerését. A katonák és menekülők jövés-menése miatt pedig a fertőzés behurcolásának veszélye továbbra is fennállt.

Az egész megyét érintő járvány mértékéről szóló hivatalos statisztika 14.213 súlyos beteget tart számon, a halottak száma elérte az 1.785 főt. Az említett bejelentési mulasztások miatt a szabolcsvármegyei tisztiorvos megbecsülve a számokat, személyes tapasztalatai alapján 56.000 főre tette a megyeszerte megbetegedettek valószínű számát, többségük nyilván nyíregyházi volt.³² Az biztos, hogy a helyi napilap gyászjelentései között számos esetben utalnak a haláleset okára, amely spanyolnátha volt.

Tífusz

²⁸ Az alispán intézkedései a spanyol betegség ellen. Nyírvidék, 1918. 39. évf. 223. sz. (október 3.) 2-3 o.

²⁹ MNLSZSZBML V B 184 Egészségügyi Bizottság jegyzőkönyve 1918. (továbbiakban: Eü. Biz. jegyzőkönyv)

³⁰ Nyíregyháza története. 155. o.

³¹ MNLSZSZBML IV B 416 1-2 doboz tisztiorvosi iratok Tisztiorvosi jelentés 1919 (továbbiakban: Tisztiorvosi jelentés)

³² Alispáni jelentés 1919. 1. félév 56-57. o.

A kiütéses tífuszt ruhatetű közvetítésével a *Rickettsiaprowazeki* baktérium okozza. Az első megbetegedések után mértani haladvány szerint rohamosan emelkedik a betegszám, ezért a járvány elfojtására a legszigorúbb óvintézkedések megtétele szükséges. Ez egy tipikus háborús kór, mely kialakulásának kedveznek a rossz higiénés körülmények.

Nyíregyházán már 1914-ben gondot okozott a fertőzés, ugyanis az év folyamán 394 betegség fordult elő, közülük 62 halálos kimenetelű volt, 15,7 % halálozási aránnyal. A betegek közül 110, a halottak közül 41 katona volt.³³

1919 elején okozott újra gondot a kiütéses tífusz, ugyanis az év első felében a megye 16 községben 41 esetet regisztráltak, 4 halálozással.³⁴ A betegek közül egy főt a fogházban találtak, ezért megelőzésként azt kimeszeltették és fertőtlenítették. A szigorú elkülönítés és tetvetlenítés meggátolta járvány kialakulását és lefolyása egyébként is enyhe volt.

Őszre a nyíregyházi barakk-kórház vált tífusz-gócponttá, ahova a románok 400 vörös foglyot hoztak 1919 augusztusában. Nem volt elég probléma, hogy élelmezésüket a városra terheltek, még a körükben fellépő járványon is a városnak kellett úrrá lenni. Dr. Konthy Gyula ügyvezető orvos 1919 évi egészségügyi jelentésében szánalmasnak és kétségbeejtőnek festette le a barakk-tábor helyzetét.³⁵ Akkor már a telepen teljesen leszerelték a fertőtlenítőt, vízvezetékét, nem volt hol tisztálkodni, egyáltalán nem voltak ágyak, lepedők, edények, melyek korábban a felszerelés részét képezték, mint ahogy hiányoztak az orvosi felszerelések és „tetűpörkölő” is. Az egész területen egyetlen mélyfuratú kút adott vizet. Amennyire lehetséges volt, igyekeztek javítani a helyzeten, de mindössze tiszta szalmát, némileg jobb élelmezést és orvosi ellátást tudtak biztosítani a foglyoknak.

Találtak viszont köztük egy tífuszos beteget, akit – mivel ott nem lehetett megfelelően elkülöníteni és kezelni – a városi járványkórházban helyeztek el. Mivel a járványkórház is meglehetősen elavult és hiányos volt, előbb ott is meg kellett oldani a világítást és fűtést, be kellett szerezni a szükséges „gyógyanyagokat”, de ott legalább volt ágy, fürdőkád és fertőtlenítő. A tífuszos beteg szerencsésen meggyógyult, járvány nem alakult ki.

Már 1919 októberében érkeztek olyan hírek, hogy a románok 4000 új foglyot fognak hozni a barakk-telepre. (A város lakossága 1920-ban 43.340 fő volt!)³⁶ A meglévő körülmények

³³ Alispáni jelentés 1914. 32. o.

³⁴ Alispáni jelentés 1919. 1. félév. 57. o.

³⁵ Tisztiorvosi jelentés 1919.

³⁶ Nyíregyháza 171 o.

ennyi ember ellátására elégtelenek voltak. Az ügyvezető orvos ezért hozzáfogott a helyzet javításához; fúratott 3 új kutat és rendelt 10 illemhelytisztítót.

November 11-én megérkezett a „csak” 3500 elcsigázott, kiéhezett fogoly, akik között november 14-én találtak 10 lázas beteget és a vizsgálat kiütéses tífuszt állapított meg. Őket rögtön a járványkórházban helyezték el, román katonák felügyelete mellett.

A városi egészségügyi bizottság közben járványbizottsággá alakult. Ülésükről a Nyírvidék is tudósított. Konthy doktor kijelentette, hogy *„Míg az egészségügy a háború egész ideje alatt kifogástalan volt és a járványos betegségek elmaradtak, addig most a barakk-kórházban nagyobb mennyiségben elhelyezett és már fertőzött betegek révén a kiütéses tífusz járvány veszélye fenyeget.”*³⁷ Pár napra rá az Erzsébet kórház is jelentett 3 civil kiütéses tífuszos beteget. Bizonyossá vált, hogy a fertőzés a barakk-táborból indult ki. A polgári betegek száma közben nőtt, rövidesen 5 igazolt beteg és 10 gyanús eset volt. A foglyokat ezért román őrzőikkel egyetemben ki akarták költöztetni a járványkórházból, mert kellett a hely a város beteg polgárainak. Ezt azonban csak a decemberben ideérkező román főtörzsorvosnak sikerült elérnie.

A bizottság jegyzőkönyvéből tudható, hogy a táborban lévő dr. Szántó Miksa törzsorvos nem tudta egyedül ellátni ezt a rengeteg embert.³⁸ Néhány nap múlva ezért kirendelték mellé dr. Nagy János ezredorvost, aki nemsokára lázas lett. Mellette dolgozott még dr. Bányay Emilt ezredorvost is³⁹, valamint egy Fried és Molnár nevű doktor. Míg Nagy János felépült, dr. Bányay Emil november 23-án *„hivatása áldozata lett, megkapta a typhust és életével adózott kötelessége hű és pontos teljesítéséért.”* – emlékezett meg róla a tisztiorvos.⁴⁰ Ugyancsak beteg lett, de szerencsésen felgyógyult Veres Gyula desinfektor és a járványkórház egyik ápolónője is.

A polgármester 21 napos vesztegzárat rendelt el és intézkedett, hogy javítsák a foglyok táplálását.

Egyre szigorúbban vették a védelmi intézkedéseket; a polgári betegek házainak izolálását, piros cédulával megjelölését és a fertőtlenítéseket. Megtiltották a részvételt a tífuszosok

³⁷ Megalakult a járványbizottság. Nyírvidék, 1919. 40. évf. 270. sz. (november 26.) 2. o.

³⁸ Eü. Biz. jegyzőkönyve 1919. november 24.

³⁹Bányay Emil János (1888?-1919. november 24.) Fiatalon lett a háború áldozata. Kötelessége teljesítése közben a barakk kórház orvosaként kapta el a tífuszt és halt bele 31 évesen. 1917-ben, mint ezredorvos eljegyezte, majd nem sokkal később feleségül vette Sommaruga Lotte-t.³⁹ Apja, hajdúdorogi egyházmegyei görögkatolikus kanonok volt. Budapesten szerzett orvosi diplomát az 1910/11-es tanévben. Az első világháborúban az olasz harctéren szolgált, mint cs. és kir. ezredorvos. Szolgálatáért megkapta a Ferenc József rend lovagkeresztjét. Később a nyíregyházi barakk kórház orvosa lett. A tífuszos betegek kezelése közben megfertőződött és 31 éves korában ifjú férjként, 13 hónapos házasság után halt meg. Testvére János, hadapródjelölt, joghallgató, román fogságban halt hősi halt.

⁴⁰ Tisztiorvosi jelentés. 1919.

temetésén. A lakosságot falragaszokon tájékoztatták a kiütéses tífusz elleni védekezésről. A járványbizottság rendelete szerint kitakarították a huszárlaktanyát, hogy miután a hadifoglyok a városi gőzfürdőben százasával megfürödtek és ruháikat fertőtlenítették csoportosítás után oda kerüljenek és ott a legszigorúbb járványügyi őrizet alatt legyenek. A hajak nyírásához a helyi borbélyoktól szereztek 10 nyírógépet. A baj nem járt egyedül, mert a város fertőtlenítője rossz lett, így kénytelenek voltak a vármegyei kórházét használatba venni. Az viszont nem bírt ekkora terhelést. A november 27-én indult fürdetési akció is nagyon lassúnak bizonyult, ilyen kapacitás mellett egy hónapot vett volna igénybe! Igyekeztek „bármilyen áldozat árán” rendbe hozatni a barakk telep még javítható kis fürdőjét is, de ez is csak napi 30 fürösztésére volt elegendő.

A barakk foglyai között pedig mind újabb és újabb megbetegedések léptek fel. A város egészségügyi intézményeinek befogadóképessége szűkösnek bizonyult ekkora tömeg ellátása számára, a járványveszély egyre nőtt. Egyre reménytelenebbnek látszott a barakktelepére áradó hatalmas tömeg higiéniai felügyelete. Képtelenek voltak többet tenni, mint a betegséggyanús személyek elkülönítése, a fertőző barakkok lezárása, valamint a betegek fekvésére szolgáló szalma elégetése. Az orvosok kitarotán végezték feladatukat. Mindezt úgy, hogy az ittlévő román katonáorvos nem látta a valós járványveszélyt, ami nemcsak a tábor lakóit és a román katonákat, de a lakosságot is fenyegette és ténykedésével nem segítette a város orvosainak törekvéseit sem.

Közben november végén a városba vezényelte a román parancsnokság a helyzet megtekintésére Voiculescu főörzs orvost.⁴¹ Szerencsére – Konthy doktor szerint is – ő a veszélyt helyesen felmérő és a dologhoz értő ember volt, aki azonnal intézkedett. Végül Debrecenből hozatott egy fürdővonat, melyben nagy számban és gyorsan lehetett az embereket dezinficiálni. Így december 7-re mindenkit fertőtlenítettek és átvizsgáltak. Kiszűrtek 22 lázas egyént, akiknek javítottak az ellátásán. Megpróbált borhoz is hozzájutni, ami szintén a betegeknek gyógyításához kellett. Hozatott teát és rumot, amit akkoriban lehetetlen volt beszerezni, így már naponta kétszer lehetett adni rumos teát. A lakosság körében rekvirálást rendelt el; 1300 inget, 1050 alsónadrágot, 100 takarót, 30 törölközőt és néhány pokróc sikerült összegyűjteni a foglyok felruházásához és 200 koronát, melyért dohányt vettek.⁴² Voiculescu főörzs orvos jelentése után városunkba érkezett dr. Patin I. oszt. főörzs orvos. Ő látva a veszélyt át akarta hozatni a 20. román divízió ambuláns kórházát és azzal akart berendeztetni be négy barakkot (35-38 számút) a betegek és

⁴¹ Eü. Biz. jegyzőkönyve 1919. december 04. és december 18.

⁴² Eü. Biz. jegyzőkönyve 1919. december 11.

elkülönítendőik számára. „Az ambuláns kórház vagy nem volt felszerelve, vagy nem jött el, mert ismét a polgárságnak kellett adózni.”⁴³

Közben megérkezett dr. Lutz főörzs orvos, aki szintén rátermett és a román csapatok körében nagy tekintélynek örvendő orvos volt. Konthy véleménye szerint „mindent felhasznál a kiütéses typhus elnyomására és használja tudását s hatalmát a localizálásig – (ami) úgy látszik hál Istennek sikerül.”⁴⁴ Átvette a betegek kezelését és a magyar orvosokat – akik hétről hétre voltak szolgálatra kirendelve – csapatszolgálattal bízta meg. A magyarok ezentúl már csak kisebb bajokat gyógyítottak a táborban és 3 naponként átvizsgáltak minden embert, hogy nem lázasak, vagy tetvesek-e. A románoknak sikerült beszerezni petróleumot, szappant, tetű elleni port, berendeztek a 27. számú barakkban egy földalatti kemencét és egy hordozható tetvetlenítőt a ruházatot fertőtlenítésére. Megoldották a betegek és a velük érintkezők elkülönítését. Elrendelték, hogy 21 nap után az egészségesek hazatérhetnek. Így hagyhatta el a tábor 400 fő.

A helyi és román orvosok szakértelmének és határozott intézkedésének köszönhetően 1919. december 31-re lokalizálódott a kiütéses tífuszjárvány. A járványkórház kiürült és valamennyi beteg felgyógyult. A városi és román orvosok együttműködésének és szakértelmének köszönhetően a városban mindössze 21 polgár kapta el a betegséget, közülük 1 halálozott el. A katonák 41 betege közül pedig 3 áldozatot szedett a kór.⁴⁵

A tífuszjárvány sikeres leküzdése után a tisztii főorvos ismét jelezte, hogy „A fertőzés elleni védekezés egyik fontos tényezője a tiszta, egészséges járványkórház.... A legközelebbi jövőben gondoskodnia kell a városnak ilyen épület, illetve berendezésről.”⁴⁶ A meglévő 25 ágyas intézmény „koporsószerű” ágyaival, rozoga állagával ugyanis nem felelt meg a város igényeinek. Ésszerűnek mutatkozott ezért, hogy a járványkórház ügyét az Erzsébet Közkórház bővítési tervéhez kössék: „ha a város új, a kor kívánalmainak megfelelő járványkórház létesítésére határozná el magát... ez új járványkórházi osztály igazgatását, kezelését az Erzsébet közkórház igazgatósága elvállalni és ellátni hajlandó.” – fogalmazta meg a képviselőtestületi jegyzőkönyv. 1926 márciusában Fábíán Gáspár műépítész készített is terveket a 70 ágyas, egy emeletes fertőző pavilon kialakítására. Sajnos azonban nem épült fel.⁴⁷

⁴³ Tisztiorvosi jelentés. 1919.

⁴⁴ u.o.

⁴⁵ u.o.

⁴⁶ u.o.

⁴⁷Kührner Éva: Kórházbővítési tervek a 20. század elején. Kór-házunk, 2006. 3. évf.2. sz. 20. o

Összegzés

Az első világháború és azt követő forradalmi idők sok szenvedést okoztak városunk és megyénk lakosainak egyaránt. A háborús veszteségeken és ellátási nehézségeken túl állandó fenyegetettséget jelentett a területet érintő jelentős migráció és az ide szállított sebesült katonák és foglyok tömege is, akik sokszor komoly fertőző betegségeket hoztak magukkal. Városunk vezetői jól látták a veszélyt és igyekeztek intézkedéseikkel megelőzni a bajt. Orvosaink és egyéb egészségügyi dolgozóink emberfeletti munkával – néhány esetben magukat is feláldozva mindent megtettek nemcsak a betegek gyógyításáért, hanem a lakosságot fenyegető járvány kialakulásának elhárításáért. A nagy baj közepette szép összefogás tanúi lehettünk, a magyar és román katonaeorvosok együttműködésének.

A járvány elleni küzdelem különösen a mai koronavírus járvány által fenyegetett helyzetben értékelhető igazán és megállapíthatjuk, hogy az évszázados módszereket (pl. elkülönítés) alkalmazzuk ma is egészségünk megvédése érdekében.